

**INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY**

**Potencjalne kierunki produkcji w gospodarstwach
zaprzestających chowu trzody chlewnej
ze względu na zagrożenie afrykańskim pomorem świń (ASF)**

Autorzy:

dr Aldona Skarżyńska
mgr Monika Bocian
dr Piotr Szajner
dr Dariusz Nieć

Spis treści

WSTĘP	3
1. POTENCJALNE KIERUNKI PRODUKCJI DLA GOSPODARSTW ROLNYCH ZAPRZESTAJĄCYCH CHOWU TRZODY CHLEWNEJ	5
1.1. Chów bydła mięsnego	8
1.2. Chów owiec	9
1.3. Chów drobiu wodnego (gęsi, kaczki)	10
1.4. Uprawa zbóż	11
1.5. Uprawa roślin strączkowych pastewnych	12
1.6. Uprawa owoców i warzyw	13
1.7. Uprawa pieczarek	14
2. WSPARCIE Z PROGRAMU ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH NA LATA 2014-2020 (PROW 2014-2020) DZIAŁAŃ OGRANICZAJĄCYCH SKUTKI WYSTĄPIENIA AFRYKAŃSKIEGO POMORU ŚWIŃ (ASF) NA TERENIE KRAJU.	15
2.1. Wsparcie inwestycji zabezpieczających przed ASF w gospodarstwach towarowych	15
2.2. Wsparcie restrukturyzacji małych gospodarstw w alternatywnych kierunkach produkcji rolnej	15
2.3. Wsparcie niewielkich gospodarstw rolnych w podejmowaniu pozarolniczej działalności	16
2.4. Modernizacja gospodarstw rolnych	17
2.5. Przetwórstwo i marketing produktów rolnych	17

Wstęp

Ogniska afrykańskiego pomoru świń (ASF) w województwach: podlaskim, lubelskim i mazowieckim, wymuszają wprowadzenie określonych procedur weterynaryjno-administracyjnych, których celem jest zwalczenie ww. choroby. Jedną z kluczowych metod zwalczania ASF jest wyłączenie z chowu i hodowli trzody chlewnej gospodarstw rolnych na obszarze występowania choroby. Rezygnacja z produkcji trzody chlewnej jest dla wielu gospodarstw rolnych dużą zmianą w ich funkcjonowaniu. W szczególności dotyczy to podmiotów wyspecjalizowanych w produkcji trzody chlewnej. Gospodarstwa rolne rezygnujące z chowu trzody chlewnej tracą nie tylko przychody finansowe, ale przede wszystkim nie mogą efektywnie wykorzystywać posiadanych zasobów wytwórczych: kapitału, pracy i ziemi. W związku z tym w celu pozyskania określonych przychodów finansowych i możliwie efektywnego wykorzystania zasobów wspomniane gospodarstwa będą zmuszone wprowadzić zmiany w strukturze i organizacji produkcji rolnej.

Decyzje rolników o zmianach profilu produkcji są bardzo trudne i wymagają głębokiego przemyślenia, gdyż kierunki produkcji rolnej są determinowane zarówno przez czynniki wewnętrzne jak i zewnętrzne. Uwarunkowania wewnętrzne odzwierciedlają przede wszystkim dostępne zasoby czynników produkcji. W szczególności chodzi tu powierzchnię, strukturę i bonitację użytków rolnych, które wraz z warunkami agroklimatycznymi będą determinowały potencjalne kierunki produkcji roślinnej. Drugim bardzo istotnym czynnikiem determinującym decyzje o zmianie profilu produkcji są zasoby kapitału trwałego w gospodarstwie rolnym. W szczególności dotyczy to wyposażenia w budynki i maszyny rolnicze, które mogą determinować potencjalne kierunki produkcji zwierzęcej. Kluczowym czynnikiem jest jednak praca (kapitał ludzki). Decyzje o zmianach profilu gospodarstwa rolnego będą podejmowane przez jego właścicieli lub kierowników. W związku z tym istotną rolę będzie odgrywał wiek, doświadczenie zawodowe oraz wykształcenie osób podejmujących te decyzje.

W procesie decyzyjnym bardzo ważne będzie, aby zmiana profilu produkcji miała pozytywny wpływ na wynik finansowy gospodarstwa (dochód rolniczy). Rolnicy nie będą zmieniali profilu produkcji, jeżeli w długim okresie nie będzie ona generowała dodatniego dochodu rolniczego. W związku z tym na decyzje podejmowane przez rolników rezygnujących w chowu trzody chlewnej ogromny wpływ będą miały także uwarunkowania zewnętrzne (rynkowe), w których gospodarstwo funkcjonuje. W tym miejscu należy

wymienić przede wszystkim lokalizację gospodarstwa wobec rynków zbytu. W szczególności dotyczy to gospodarstw rolnych o większej skali produkcji, gdyż duży wolumen produktów roślinnych lub zwierzęcych musi być dostarczony do przemysłu przetwórczego. Należy pamiętać także, że nie wszystkie produkty rolne mogą być transportowane do przemysłu spożywczego na duże odległości.

Celem opracowania jest wskazanie potencjalnych kierunków produkcji dla gospodarstw rezygnujących z chowu trzody chlewnej na obszarze występowania ognisk ASF.

1. Potencjalne kierunki produkcji dla gospodarstw rolnych zaprzestających chowu trzody chlewnej

Działalność rolnicza narażona jest na oddziaływanie wielu czynników niezależnych od decyzji podejmowanych przez producentów. W gospodarstwach rolnych, w odróżnieniu od przedsiębiorstw przemysłowych, bardzo ważną rolę odgrywają czynniki przyrodnicze, tj. klimat, jakość gleb, ukształtowanie terenu czy stosunki wodne stwarzające odmienne warunki produkcji. W rolnictwie występują także zdarzenia losowe, takie jak susze, powodzie czy przymrozki, których nie można przewidzieć, a których wpływ na wyniki produkcyjne i ekonomiczne może być znaczący. Dynamicznym zmianom podlega też otoczenie zewnętrzne (obejmuje ono wszystko co znajduje się poza granicami gospodarstwa i może na nie oddziaływać), jego oddziaływanie na rolnictwo znacznie wzmocniło się od czasu wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Pewien wpływ wywiera także proces globalizacji. Uwarunkowania te mają wpływ, np. na wysokość i kierunek zmian cen produktów rolnych oraz cen środków produkcji. Otoczenie zewnętrzne w którym funkcjonują gospodarstwa rolne, staje się coraz bardziej skomplikowane. Dlatego gospodarz – rolnik – zarządzający gospodarstwem, powinien dążyć do właściwego dopasowania swojej działalności do otoczenia, w którym funkcjonuje.

Rozważając możliwość zastąpienia produkcji trzody chlewnej inną działalnością produkcyjną należy wziąć pod uwagę także przeprowadzone inwestycje (wyposażenie techniczne gospodarstwa), czyli posiadanie określonych budynków i maszyn, często specjalistycznych. Jest to ważne ze względu na „elastyczność gospodarstwa”, czyli możliwość wykorzystania posiadanych środków trwałych bez konieczności ponoszenia dodatkowych kosztów. Należy również wziąć pod uwagę zasoby ziemi, przewidywaną opłacalność produkcji oraz dostęp do rynków zbytu. Ważny jest także wiek, wykształcenie i doświadczenie zawodowe rolnika. Wymienione czynniki mogą mieć znaczący wpływ na efektywność produkcji podjętej w gospodarstwie po rezygnacji z chowu trzody chlewnej.

Wzrost zagrożenia związanego z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń (ASF) w Polsce, szczególnie na terenie województwa podlaskiego, lubelskiego i mazowieckiego wymusza na gospodarstwach z chowem trzody chlewnej potrzebę zmiany kierunku produkcji. Potencjalnymi kierunkami działań dostosowawczych do nowych warunków może być:

- chów bydła mięsnego,

- chów owiec,
- chów drobiu wodnego (gęsi, kaczki),
- uprawa zbóż,
- uprawa roślin strączkowych pastewnych,
- uprawa owoców i warzyw,
- uprawa pieczarek.

Zastąpienie chowu trzody chlewnej inną działalnością, czyli zmiana kierunku produkcji w gospodarstwie, powinno zapewnić dochód co najmniej w takiej wysokości, jaki uzyskiwano z produkcji trzody. Planując chów innych gatunków zwierząt oraz prowadzenie gospodarstwa bezinwentarzowego, tzn. tylko z produkcją roślinną, oprócz potencjalnych przychodów ze sprzedaży należy wziąć pod uwagę również poniesione koszty bezpośrednie. Koszty bezpośrednie¹ są ściśle związane z prowadzoną produkcją, a ich wysokość w gospodarstwie jest zmienna w zależności od skali produkcji. Kategorią dochodową wykorzystaną do określenia rozmiarów potencjalnych działalności produkcyjnych mogących pokryć straty spowodowane rezygnacją z chowu trzody była średnia w kilku latach badań nadwyżka bezpośrednia bez dopłat, która została powiększona o przysługujące do danej produkcji dopłaty bezpośrednie. Poniżej przedstawiono schemat obliczania nadwyżki bezpośredniej dla działalności produkcji zwierzęcej i roślinnej.

¹ Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej obejmują: koszt zwierząt wchodzących do stada w ramach jego wymiany, koszt pasz, czynszów dzierżawnych za użytkowanie powierzchni paszowej do 1 roku, leczenia i ubezpieczenia zwierząt oraz koszty specjalistyczne, tzn. mające bezpośredni związek z daną działalnością oraz podnoszące jakość i wartość produktu finalnego. Składniki kosztów pochodzące z zewnątrz gospodarstwa wyceniane są wg cen zakupu, a wytworzone we własnym gospodarstwie – wg cen sprzedaży loco gospodarstwo (np. pasze z produktów towarowych). Wyjątkiem są pasze własne z produktów nietowarowych (np. kiszonka z kukurydzy), które wyceniane są wg kosztów bezpośrednich poniesionych na ich wytworzenie. Do kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej zaliczamy: koszt materiału siewnego, nawozów z zakupu, środków ochrony roślin i regulatorów wzrostu, ubezpieczenie określonej działalności oraz koszty specjalistyczne, ich rola jest analogiczna jak w przypadku produkcji zwierzęcej. Skarżyńska A., Jabłoński K. (2015) *Wyniki ekonomiczne wybranych produktów rolniczych w 2014 roku*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Schemat 1. Sposób obliczania nadwyżki bezpośredniej dla działalności produkcji zwierzęcej

WARTOŚĆ PRODUKCJI

- sprzedaż zwierząt i produktów zwierzęcych
- zużycie w gospodarstwie rolnym produktów zwierzęcych (np. mleko na paszę)
- przekazanie poza gospodarstwo rolne zwierząt i produktów zwierzęcych (np. spożycie w gospodarstwie domowym)

–

KOSZTY BEZPOŚREDNIE

- wymiana stada
- pasze (własne oraz z zakupu)
- czynsze dzierżawne za użytkowanie powierzchni paszowej do 1 roku
- lekarstwa, środki i usługi weterynaryjne
- ubezpieczenie zwierząt
- koszty specjalistyczne (np. dezynfekcja pomieszczeń inwentarskich)

=

NADWYŻKA BEZPOŚREDNIA BEZ DOPLĄT

+

Dopłaty bezpośrednie

=

NADWYŻKA BEZPOŚREDNIA (z dopłatami)

Schemat 2. Sposób obliczania nadwyżki bezpośredniej dla działalności produkcji roślinnej

WARTOŚĆ PRODUKCJI

- sprzedaż produktów roślinnych
- zużycie w gospodarstwie rolnym (np. ziarna na paszę lub na siew)
- przekazanie poza gospodarstwo rolne (np. spożycie w gospodarstwie domowym)

–

KOSZTY BEZPOŚREDNIE

- materiał siewny (własny oraz z zakupu)
- nawozy
- środki ochrony roślin i regulatory wzrostu
- ubezpieczenie upraw
- koszty specjalistyczne (np. suszenie ziarna)

=

NADWYŻKA BEZPOŚREDNIA BEZ DOPLĄT

+

Dopłaty bezpośrednie

=

NADWYŻKA BEZPOŚREDNIA (z dopłatami)

W gospodarstwie, poza kosztami bezpośrednimi ponoszone są także koszty związane z funkcjonowaniem gospodarstwa jako całości; koszty te ponoszone będą zawsze, niezależnie od prowadzonej produkcji (np. podatek rolny). Duże znaczenie dla uzyskania określonej wysokości dochodu w gospodarstwie ma skala produkcji. Im jest większa, tym mniejsza część z jednostki produkcji przeznaczana jest na pokrycie kosztów stałych, co w konsekwencji pozwala uzyskać korzystniejszy wynik końcowy na poziomie gospodarstwa.

Dla określenia wielkości rekompensat ze względu na likwidację stada trzody chlewnej, jako równoważnik odnoszony do rozmiaru produkcji poszczególnych działalności produkcyjnych zastępujących trzodę (tj. potencjalnych nowych kierunków produkcji) przyjęto sprzedaż 10 i 200 tuczników średnio w roku. Należy jednak zaznaczyć, że dla osiągnięcia takiego stanu średniorocznego, sprzedaż w gospodarstwie w okresie całego roku powinna wynosić odpowiednio 44 i 880 tuczników².

1.1. Chów bydła mięsnego

Przestawienie się gospodarstw trzodowych na chów bydła ras mięsnych (dotyczy młodego bydła rzeźnego w wieku 1-2 lata), jest możliwe jeżeli gospodarstwo posiada trwałe użytki zielone (łąki, pastwiska). Wtedy za takim rozwiązaniem przemawiają niewielkie wymogi bydła opasowego w zakresie budynków inwentarskich.

Za podjęciem tego kierunku produkcji przemawia również fakt, że w Polsce produkcja wołowiny kształtuje się na relatywnie niskim poziomie. Jak dotychczas chów bydła mięsnego jest ściśle powiązany z produkcją mleka. Charakterystyczną cechą polskiego rynku wołowiny jest wysoki udział eksportu i bardzo mała konsumpcja krajowa. W związku z tym istnieje duży potencjał wzrostu popytu wewnętrznego i na rynkach międzynarodowych.

Chów bydła mięsnego, jako alternatywa dla produkcji mleka w Polsce rozwijany jest od kilkunastu lat. Wiele przesłanek wskazuje, że Polska ma szansę stać się liderem na europejskim rynku wołowiny. Racjonalna intensyfikacja produkcji, w oparciu o niewykorzystane zasoby ziemi, może być atutem. Atrakcyjności polskiej wołowinie dodaje także fakt, że chów zwierząt odbywa się głównie z wykorzystaniem pokarmu roślinnego, a nie odzwierzęcych pasz przemysłowych.

² Tucznicy trzody odbywa się w cyklach produkcyjnych. Cykl produkcyjny jest to czas potrzebny do wykonania określonego zadania produkcyjnego. W przypadku tuczników założono, że w ramach wymiany stada na miejsce sprzedawanych tuczników wchodzi warchlaki o wadze 49,99 kg, w związku z tym w ciągu roku mogą wystąpić 4,4 cykle produkcyjne.

Produkcja wołowiny w porównaniu z chowem bydła mlecznego jest mniej pracochłonna i kosztochłonna. Nie występuje uciążliwa konieczność codziennego udoju, schładzania i odstawiania mleka, ponadto mniej jest problemów ze zdrowiem zwierząt, a urządzenia i obiekty są prostszej konstrukcji, czyli ich budowa i konserwacja jest tańsza. Ważne jest także, że ten rodzaj produkcji niesie większe możliwości elastycznego reagowania na zmiany w zakresie koniunktury.

Aby zrekompensować straty na poziomie dochodu spowodowane rezygnacją z chowu tuczników – 10 sztuk średnio w roku, rolnik powinien sprzedać 13 sztuk bydła opasowego w wieku 1-2 lata. Natomiast jeżeli skala produkcji trzody była większa, odpowiednikiem rezygnacji z 200 tuczników stanu średniorocznego będą 253 sztuki bydła opasowego w wieku 1-2 lata (tabela 1).

Tabela 1. Bydło opasowe jako ekonomiczny ekwiwalent produkcji trzody chlewnej

Potencjalny kierunek produkcji	J.m.	Równoważnik	
		10 sztuk tuczników	200 sztuk tuczników
Bydło opasowe w wieku 1-2 lat (byczki)	szt.	13	253

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB.

1.2. Chów owiec

Jeżeli gospodarstwo rolne posiada własne zaplecze paszowe (łąki, pastwiska), to potencjalnym kierunkiem produkcji po rezygnacji z chowu trzody chlewnej może być chów owiec. Obecnie w Polsce owce hoduje się głównie na mięso, ale produkcja jest bardzo mała. Argumentem przemawiającym za rozwojem chowu owiec są relatywnie dobre możliwości eksportu jagniąt oraz mięsa baraniego do innych krajów. Polska jagnięcina jest ceniona za wysoką jakość, gdyż zwierzęta żywione są głównie paszami wytwarzanymi w gospodarstwach. Atutem rozwoju chowu owiec w naszym kraju jest relatywnie duża ilość naturalnych łąk i pastwisk, w tym również w województwach Polski wschodniej.

Po rezygnacji z tuczu trzody chlewnej, utrzymanie wyników ekonomicznych porównywalnych do uzyskanych z produkcji (tabela 2):

- 10 tuczników stanu średniorocznego – zapewni sprzedaż w ciągu roku 1655 jagniąt,
- 200 tuczników stanu średniorocznego – zapewni sprzedaż w ciągu roku 33111 jagniąt.

Tabela 2. Owce jako ekonomiczny ekwiwalent produkcji trzody chlewnej

Potencjalny kierunek produkcji	J.m.	Równoważnik	
		10 sztuk tuczników	200 sztuk tuczników
Jagnięta do 1 roku	szt.	1 655	33 111

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB.

1.3. Chów drobiu wodnego (gęsi, kaczki)

Potencjalnym kierunkiem działań dostosowawczych gospodarstw po zaprzestaniu chowu trzody chlewnej może być chów gęsi i kaczek. Gatunki te nie mają dużych wymagań w zakresie technologii produkcji. W żywieniu mogą być wykorzystywane pasze wytwarzane w gospodarstwach, takie jak zielonka, owies, marchew pastewna.

Gęsina to rarytas wśród europejskich smaków, do niedawna dobrze zakorzeniony w polskiej tradycji kulinarnej. Polacy hodowali gęsi i delectowali się ich smacznym mięsem już w XVII wieku. Dwieście lat temu na warszawskiej giełdzie towarowej sprzedawano rocznie ponad 3,3 miliona gęsi, które cieszyły podniebienia smakoszy w wielu zakątkach kontynentu. Także dziś nasz kraj jest ich największym europejskim producentem. Polska gęś jest ceniona między innymi na rynku niemieckim, na który trafia co roku około 20 tysięcy ton gęsich tuszek. Niestety w kraju konsumujemy bardzo niewiele gęsich specjałów, zaledwie około 700 ton rocznie³.

Kaczki są gatunkiem drobiu, który użytkuje się na całym świecie. Kaczki charakteryzuje szybkie tempo wzrostu, tuszka zawierająca duże ilości smacznego mięsa, o dużej wartości odżywczej i specyficznym smaku. Zaletą tego gatunku jest duża żywotność, odporność na gorsze warunki utrzymania i choroby, a także możliwość stosowania w żywieniu tanich pasz gospodarskich⁴.

Aby utrzymać sytuację ekonomiczną gospodarstwa rolnego na podobnym poziomie, produkcję 10 tuczników stanu średniorocznego powinno zastąpić 644 gęsi również według stanu średniorocznego (co odpowiada 1870 sztukom fizycznym gęsi). Decydując się na chów kaczek, aby osiągnąć analogiczne wyniki finansowe, należy średniorocznie utrzymać 2 607 ptaków (10 430 w sztukach fizycznych kaczek). W przypadku gospodarstw, które średnio

³ Jak zacząć hodować gęś na małą i większą skalę. <http://hodowcydrobiu-lubicz.cba.pl/teksty/hodowla-gesi.pdf> [dostęp: 2.01.2017].

⁴ Dr hab. Barbara Biesiada-Drzazga, *Mięsne użytkowanie kaczek*, OID (279) 12/2014. http://www.masarski.com.pl/pl/wydawnictwa/2014/14_12_biesiada_drzazga.pdf [dostęp: 2.01.2017].

w roku sprzedały 200 tuczników, rekompensatą powinno być 12884 gęsi stanu średniorocznego (co odpowiada 37364 sztukom fizycznym gęsi) oraz 52143 kaczki stanu średniorocznego (208572 sztuk fizycznych kaczek) – tabela 3.

Tabela 3. Drób wodny jako ekonomiczny ekwiwalent produkcji trzody chlewnej

Potencjalny kierunek produkcji	J.m.	Równoważnik	
		10 sztuk tuczników	200 sztuk tuczników
Gęsi	szt.	644	12 884
Kaczki	szt.	2 607	52 143

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB.

1.4. Uprawa zbóż

Rezygnacja z produkcji trzody chlewnej może również oznaczać prowadzenie gospodarstwa bezinwentarzowego, czyli tylko z produkcją roślinną. Jednak w tym przypadku powierzchnia użytków rolnych powinna być większa (60-100 ha), ponieważ ważnym czynnikiem determinującym ekonomiczne efekty wytwarzania poszczególnych produktów (a tym samym zapewnienie dochodu na akceptowalnym przez rolnika poziomie) jest skala produkcji. Kolejna kwestia to jakość gleb, należy uwzględnić wymagania poszczególnych roślin. Na terenie województwa podlaskiego, lubelskiego i mazowieckiego ten kierunek działań dostosowawczych będzie miał raczej ograniczony zasięg ze względu na przewagę gleb słabszych oraz często gorsze warunki klimatyczne.

Rozpatrywanie zasadności uprawy zbóż w sytuacji zaprzestania produkcji trzody chlewnej wynika z faktu, że w dawce żywieniowej poszczególnych grup wagowych trzody chlewnej, na ogół znaczący udział mają własne pasze treściwe, w których najczęściej dominują śruty ze zbóż. W sytuacji zaprzestania chowu trzody chlewnej, ten wolumen produkcji zbóż rolnicy będą mogli skierować na rynek. W tej sytuacji opłacalność uprawy zbóż może być większa niż opłacalność tuczu świń z ich udziałem.

Rekompensatę dochodu po rezygnacji z produkcji trzody chlewnej, za 10 tuczników stanu średniorocznego zapewni 4,23 ha pszenicy lub 6,17 ha żyta. Decydując się na uprawę jęczmienia jego powierzchnia powinna wynosić 5,01 ha, natomiast powierzchnia kukurydzy na ziarno 3,69 ha. Natomiast rekompensatę dochodu po rezygnacji z produkcji trzody chlewnej, w liczbie 200 tuczników stanu średniorocznego – zapewni uprawa 84,67 ha pszenicy, 123,41 ha żyta, 100,22 ha jęczmienia lub 73,78 ha kukurydzy na ziarno (tabela 4).

Tabela 4. Zboża jako ekonomiczny ekwiwalent produkcji trzody chlewnej

Potencjalny kierunek produkcji	J.m.	Równoważnik	
		10 sztuk tuczników	200 sztuk tuczników
Pszenica	ha	4,23	84,67
Żyto	ha	6,17	123,41
Jęczmień	ha	5,01	100,22
Kukurydza na ziarno	ha	3,69	73,78

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB.

1.5. Uprawa roślin strączkowych pastewnych

Alternatywą dla uprawy zbóż wykorzystywanych w żywieniu trzody chlewnej – w sytuacji zaprzestania jej produkcji – mogą być rośliny strączkowe, tzn. wybrane gatunki roślin motylkowych grubonasiennych z rodziny bobowatych. Ze względu na wsparcie dopłatami (w tym również dopłatami do uprawy roślin wysokobiałkowych) ich uprawa może być bardziej konkurencyjna niż niektórych zbóż paszowych.

Po rezygnacji z tuczu trzody chlewnej, zachowanie porównywalnych wyników ekonomicznych umożliwi uprawa na powierzchni: bobiku – 5,22 ha, grochu pastewnego – 3,25 ha czy łubinu słodkiego – 3,96 ha. Przytoczona powierzchnia uprawy roślin strączkowych pastewnych będzie rekompensatą za 10 tuczników stanu średniorocznego. W gospodarstwach o większej skali produkcji trzody chlewnej, rekompensatą za 200 tuczników stanu średniorocznego, będzie powierzchnia uprawy: bobiku – 104,40 ha, grochu pastewnego – 64,94 ha, a łubinu słodkiego – 79,17 ha (tabela 5).

Tabela 5. Rośliny strączkowe jako ekonomiczny ekwiwalent produkcji trzody chlewnej

Potencjalny kierunek produkcji	J.m.	Równoważnik	
		10 sztuk tuczników	200 sztuk tuczników
Bobik	ha	5,22	104,40
Groch pastewny	ha	3,25	64,94
Łubin słodki	ha	3,96	79,17

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB.

1.6. Uprawa owoców i warzyw

Powierzchnia zajęta pod uprawę zbóż paszowych dla trzody chlewnej może być również przeznaczona pod uprawę owoców i warzyw, chociaż z pewnymi zastrzeżeniami ze względu na regionalne uwarunkowania klimatyczno-glebowe. Właśnie z tego względu województwo podlaskie ma niewielkie znaczenie w krajowej produkcji owoców i warzyw. Uwarunkowania glebowo-klimatyczne, niewielki popyt regionalny oraz brak zakładów przetwórczych, wskazują na małe uzasadnienie ekonomiczne wspierania uprawy owoców i warzyw w tym województwie.

Natomiast województwo lubelskie i mazowieckie są najbardziej znaczącymi w Polsce rejonami uprawy owoców i warzyw gruntowych. W województwie lubelskim i mazowieckim zlokalizowana jest większość zakładów przetwórstwa owocowo-warzywnego. Tradycja upraw wynikająca z dobrych warunków glebowo-klimatycznych, wsparta szerokim zapleczem przetwórczym i relatywnie dużym popytem na rynku produktów świeżych, pozwalają sądzić, że w województwie mazowieckim i lubelskim szanse i możliwości zastąpienia chowu trzody chlewnej, uprawą owoców i warzyw są relatywnie duże. Istotne znaczenie ma także wynikający z tradycji upraw, stosunkowo „krótki” okres zapoznania się producentów trzody chlewnej z zasadami prowadzenia charakteryzującej się dużą specyfiką produkcji ogrodniczej.

Tabela 6. Warzywa jako ekonomiczny ekwiwalent produkcji trzody chlewnej

Potencjalny kierunek produkcji	J.m.	Równoważnik	
		10 sztuk tuczników	200 sztuk tuczników
Ogórki gruntowe	ha	0,58	11,55
Kalafiory gruntowe	ha	0,39	7,72
Pomidory gruntowe	ha	0,94	18,80
Truskawki gruntowe	ha	1,68	33,64
Borówka wysoka	ha	0,22	4,41
Maliny	ha	0,76	15,21

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB.

Zmieniając kierunek produkcji na uprawę warzyw gruntowych lub owoców rolnik nie musi dysponować tak dużą powierzchnią jak w przypadku zbóż czy roślin strączkowych pastewnych. Po zlikwidowaniu produkcji trzody chlewnej, rekompensatę dochodu z 10 tuczników stanu średniorocznego zapewni uprawa wybranych warzyw gruntowych, na

powierzchni: ogórków – 0,58 ha, kalafiorów – 0,39 ha, pomidorów – 0,94 ha. W odniesieniu do owoców powierzchnie te wynoszą: w przypadku uprawy truskawek gruntowych – 1,68 ha, borówki wysokiej – 0,22 ha, a malin – 0,76 ha. Decydując się na rozpoczęcie produkcji borówki lub malin należy jednak mieć na uwadze okres wejścia w owocowanie. Po rezygnacji z chowu 200 tuczników stanu średniorocznego, rekompensatę dochodu zapewni powierzchnia uprawy: ogórków – 11,55 ha, kalafiorów – 7,72 ha, pomidorów – 18,80 ha, truskawek – 33,64 ha, borówki wysokiej – 4,41 ha, a malin – 15,21 ha (tabela 6).

1.7. **Uprawa pieczarek**

Polska jest liderem w produkcji pieczarek w Europie i największym eksporterem na świecie. Polskie pieczarki stanowią aż 35% światowego importu. Tymczasem dochody z eksportu polskich pieczarek stanowią aż 60% wszystkich wpływów z wywozu warzyw i ich przetworów⁵.

Pieczarki, w ocenie konsumentów są to grzyby bardzo wartościowe pod względem dietetycznym. Zawierają dużo witamin z grupy B oraz żelazo, fosfor, selen i błonnik, a przy tym są niskokaloryczne. Dietetycy polecają pieczarki osobom chorym na cukrzycę, bo nie podnoszą poziomu glukozy we krwi. Pomagają też utrzymać prawidłowe ciśnienie krwi⁶.

Czynniki te przemawiają za tym, że pieczarki powinny być brane pod uwagę podczas podejmowania przez rolników decyzji odnośnie zastąpienia trzody chlewnej – na terenach dotkniętych ASF – inną działalnością produkcyjną.

Przy założeniu, że w ciągu roku uprawa pieczarek będzie prowadzona w 4 cyklach produkcyjnych, już 74 m² powierzchni półek pozwoli uzyskać wynik ekonomiczny, który zrekompensuje rezygnację z chowu 10 tuczników stanu średniorocznego. Natomiast rekompensatę za rezygnację z chowu 200 tuczników stanu średniorocznego zapewni uprawa pieczarek na powierzchni 1487 m² (tabela 7).

Tabela 7. Pieczarki jako ekonomiczny ekwiwalent produkcji trzody chlewnej

Potencjalny kierunek produkcji	J.m.	Równoważnik	
		10 sztuk tuczników	200 sztuk tuczników
Pieczarki	m ²	74	1 487

Źródło: Opracowanie IERiGŻ-PIB.

⁵ Czy opłaca się hodować pieczarki, <https://www.agrofakt.pl/oplaca-sie-hodowac-pieczarki/> [dostęp: 3.01.2017].

⁶ Polska liderem eksportu pieczarek na świecie. To dzięki środkom z UE, PAP, http://www.sadyogrody.pl/handel_i_dystrybucja/106/polska_liderem_eksportu_pieczarek_na_swiecie_to_dzieki_srodkom_z_ue,2047.html [dostęp: 3.01.2017].

2. Wsparcie z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) działań ograniczających skutki wystąpienia afrykańskiego pomoru świń (ASF) na terenie kraju.

PROW 2014-2020 przyczynia się do ograniczenia skutków afrykańskiego pomoru świń (ASF) na terenie kraju, dzięki:

- wsparciu inwestycji zabezpieczających przed ASF w gospodarstwach towarowych;
- wsparciu restrukturyzacji małych gospodarstw w alternatywnych kierunkach produkcji rolnej;
- wsparciu niewielkich gospodarstw rolnych w podejmowaniu pozarolniczej działalności.

2.1. Wsparcie inwestycji zabezpieczających przed ASF w gospodarstwach towarowych

W poddziałaniu 5.1 Wsparcie inwestycji w środki zapobiegawcze, których celem jest ograniczenie skutków prawdopodobnych klęsk żywiołowych, niekorzystnych zjawisk klimatycznych i katastrof PROW 2014-2020, wsparcie kierowane będzie rolników, znajdujących się w strefach wyznaczonych w związku ze zwalczaniem ASF, na realizację operacji inwestycyjnych polegających na budowie infrastruktury potrzebnej do stworzenia odpowiednich warunków bioasekuracji.

- Forma wsparcia: refundacja do 80 % kosztów kwalifikowalnych operacji.
- Zakres kosztów kwalifikowalnych: koszty ogrodzenia lub niecek do dezynfekcji.
- Maksymalna kwota wsparcia dla beneficjenta: 100 000 zł.
- Minimalny koszt operacji: 10 000 zł.
- Preferencje w przyznaniu wsparcia: wielkość stada.
- Minimalna wielkość stada: 300 sztuk.

2.2. Wsparcie restrukturyzacji małych gospodarstw w alternatywnych kierunkach produkcji rolnej

W poddziałaniu 6.3 „Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw” w typie operacji „Restrukturyzacja małych gospodarstw”

wsparcie kierowane będzie do rolników, prowadzących wyłącznie działalność rolniczą, w tym produkcję trzody chlewnej, na obszarach wyznaczonych w związku ze zwalczaniem afrykańskiego pomoru świń, który zobowiąże się do zaprzestania produkcji trzody chlewnej.

- Forma wsparcia: premia.
- Zakres kosztów: na podstawie biznesplanu.
- Kwota wsparcia dla beneficjenta: 60 000 zł.
- Preferencje w przyznaniu wsparcia: m. in. wielkość stada.
- Wielkość ekonomiczna gospodarstwa uprawnionego do wsparcia: poniżej 10 000 euro (SO) – bez uwzględniania produkcji trzody chlewnej.

2.3. Wsparcie niewielkich gospodarstw rolnych w podejmowaniu pozarolniczej działalności

W poddziałaniu 6.2 „Pomoc na rozpoczęcie pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich” w typie operacji „**Premia na rozpoczęcie działalności pozarolniczej**”, pomoc dotyczyć będzie wsparcia tworzenia pozarolniczej działalności gospodarczej w gospodarstwach, które prowadzą produkcję trzody chlewnej, na obszarach wyznaczonych w związku ze zwalczaniem choroby afrykańskiego pomoru świń. Celem instrumentu wsparcia jest między innymi różnicowanie działalności, związane z rozpoczynaniem pozarolniczej działalności gospodarczej.

- Forma wsparcia: premia.
- Zakres kosztów: na podstawie biznesplanu.
- Kwota wsparcia dla beneficjenta: 100 000 zł.
- Preferencje w przyznaniu wsparcia: m. in. wielkość stada.
- Wielkość ekonomiczna gospodarstwa uprawnionego do wsparcia: poniżej 15 tys. euro (SO) – bez uwzględniania produkcji trzody chlewnej.

Pozostałe przepisy dotyczące wsparcia dla ww. instrumentów określone zostały w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, zamieszczonym na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi pod adresem: <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2014-2020>

Szczegółowe zasady, w tym tryb przyznawania pomocy określone zostaną w przepisach rozporządzeń wykonawczych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Planowany termin uruchomienia wsparcia: I połowa 2017 r.

Dotychczasowe rozwiązania pozwalają na wsparcie rolników prowadzących produkcję trzody chlewnej w następujących instrumentach PROW 2014-2020:

2.4. Modernizacja gospodarstw rolnych

Rolnicy, którzy zdecydują się na zmianę profilu produkcji swojego gospodarstwa rolnego mogą ubiegać się o pomoc w ramach instrumentu „Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych”, typ operacji „**Modernizacja gospodarstw rolnych**” z tzw. obszaru „d”, czyli „związanego z racjonalizacją technologii produkcji, wprowadzeniem innowacji, zmianą profilu produkcji, zwiększeniem skali produkcji, poprawą jakości produkcji lub zwiększeniem wartości dodanej produktu”.

- Forma wsparcia: refundacja do 60 % (młody rolnik lub inwestycje zbiorowe) lub 50 % (pozostałe inwestycje) kosztów kwalifikowalnych operacji.
- Zakres kosztów kwalifikowalnych: na podstawie biznesplanu.
- Maksymalna kwota wsparcia dla beneficjenta: 500 tys. zł inwestycje budowlane lub 200 tys. zł na pozostałe inwestycje.
- Minimalny koszt operacji: 50 000 zł.
- Preferencje w przyznaniu wsparcia: m. in. zmiana profilu produkcji rolnej.
- Wielkość ekonomiczna gospodarstwa uprawnionego do wsparcia: 10 tys. – 200 tys. euro (SO).
- Planowany termin uruchomienia wsparcia: 2018 r.

2.5. Przetwórstwo i marketing produktów rolnych

W poddziałaniu 4.2 „Wsparcie inwestycji w przetwarzanie produktów rolnych, obrót nimi lub ich rozwój” typ operacji „**Przetwórstwo i marketing produktów rolnych**” PROW 2014-2020, o wsparcie może ubiegać się rolnik, domownik, małżonek rolnika podlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie, podejmujący wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie przetwarzania produktów rolnych.

- Forma wsparcia: refundacja do 50 % kosztów kwalifikowalnych operacji.

- Zakres kosztów kwalifikowalnych: na podstawie biznesplanu.
- Kwota wsparcia dla beneficjenta: 300 tys. zł.
- Minimalny koszt operacji: 10 000 zł.
- Planowany termin uruchomienia wsparcia: czerwiec 2017 r.

Producenci trzody chlewnej mogą także uzyskać wsparcie na inwestycje których celem będzie rozwój produkcji prosiąt. W przypadku takich inwestycji pomoc może być przyznana, jeżeli wielkość ekonomiczna gospodarstwa uprawnionego do otrzymania pomocy stanowi co najmniej równowartość 10 tys. euro i nie jest większa niż 250 tys. euro. W poddziałaniu 4.1 „Wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych” typ operacji „**Modernizacja gospodarstw rolnych**” PROW 2014-2020, wsparcie kierowane jest do rolników na operacje dotyczące m.in. rozwoju produkcji prosiąt tzw. obszar „a”. Wsparcie będą mogli uzyskać gospodarstwa o określonej wielkości ekonomicznej, których powierzchnia użytków rolnych nie przekracza 300 ha.

- Forma wsparcia: refundacja do 60 % (młody rolnik lub inwestycje zbiorowe) lub 50 % (pozostałe inwestycje) kosztów kwalifikowalnych operacji.
- Zakres kosztów kwalifikowalnych: na podstawie biznesplanu.
- Maksymalna kwota wsparcia dla beneficjenta: 900 tys. zł.
- Minimalny koszt operacji: 50 000 zł.
- Preferencje w przyznaniu wsparcia: m. in. wzrost średniej rocznej liczby loch w stadzie, inwestycje służące ochronie środowiska lub zapobieganiu zmianie klimatu.
- W przypadku tego typu inwestycji, po zrealizowaniu operacji minimalna liczba loch ma wynosić 50.
- Planowany termin uruchomienia wsparcia: czerwiec 2017 r.

Niniejsze informacje mają charakter poglądowy i nie uwzględniają wszystkich warunków związanych z możliwością uzyskania wsparcia.

Szczegółowe informacje znajdują się w PROW 2014-2020 oraz w rozporządzeniach wykonawczych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi zamieszczonych na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.